

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Дуліби Євгенії Володимирівни на дисертацію Ковальчук Ольги Ярославівни «Організаційно-правове забезпечення цифровізації судочинства в Україні», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес, фінансове право, інформаційне право

Ступінь актуальності обраної теми. Запорукою сталого розвитку суспільства і держави, а також гарантією додержання прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб та інтересів держави є незалежне, неупереджене й ефективне правосуддя. В умовах цифрової трансформації суспільства одним із пріоритетних напрямів підвищення ефективності та доступності правосуддя виступає впровадження електронного судочинства. Використання цифрових технологій у судовій сфері дозволяє суттєво оптимізувати процеси здійснення правосуддя, забезпечити оперативність розгляду справ, підвищити відкритість і прозорість судових процедур, а також сприяє кращій реалізації права кожного на справедливий судовий розгляд. Запровадження електронного судочинства, створення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та поступове впровадження інструментів "електронного правосуддя" стали важливими етапами реформування судової системи України, спрямованими на її модернізацію та адаптацію до викликів сучасного інформаційного суспільства. Поряд з цим, процес цифровізації судочинства супроводжується виникненням численних викликів, пов'язаних із належним організаційно-правовим забезпеченням цифровізації, зокрема повільними темпами оцифрування судового процесу, проблемами забезпечення конфіденційності інформації та даних, технологічним розривом між судами різних рівнів та регіонів, недостатньою інтеграцією електронних систем судочинства з іншими державними реєстрами, низьким рівнем цифрової грамотності окремих учасників процесу, а також відсутністю

єдиних стандартів безпеки й етичного використання новітніх цифрових технологій.

У цьому контексті дисертаційне дослідження Ковальчук Ольги Ярославівни «Організаційно-правове забезпечення цифровізації судочинства в Україні», в якому комплексно проаналізовано зазначені виклики, є надзвичайно актуальним, а його результати затребуваними в нашій державі.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність забезпечується чітко визначеними метою і завданнями дослідження (стор. 32-34), оскільки їх постановка та послідовність дозволяють розкрити основний зміст теми дисертації. Об'єкт та предмет дослідження сформульовані достатньо чітко та зрозуміло, що і дозволило комплексно проаналізувати поставлену проблему, не виходячи за межі наукової спеціальності.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій також забезпечується значним використанням розгорнутої методології наукового дослідження правових явищ; рівнем узагальнення теоретичних висновків і поглядів, викладених у вітчизняній та зарубіжній літературі, правових концепціях і відповідних програмах; ретельним вивченням джерел позитивного права; належною апробацією результатів дослідження і їх оприлюдненням, відповідно до встановлених МОН України вимог.

За методологічну основу дослідження взято сукупність загальнонаукових та спеціально-правових методів наукового пізнання, застосування яких зумовлене метою, завданнями, специфікою предмета й об'єкта дослідження.

Джерелами фактичного матеріалу є результати власних досліджень, законодавство України та законодавство країн ЄС, Саудівської Аравії, ОАЕ, Колумбії, Малайзії, Казахстану, Бразилії, Індії, Нідерландів, США, Сінгапуру, Ізраїлю, Китаю та інших держав, які досягли значних успіхів у сфері цифрової трансформації судочинства, статистичні та аналітичні матеріали, довідкові видання, Інтернет-ресурси тощо.

Сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації є достатньо обґрунтованими, з точки зору логіки та методології наукового дослідження. Їхньому отриманню передувала значна робота з аналізу нормативних актів, вітчизняних на зарубіжних наукових джерел, в яких висвітлюються питання організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства. Високий ступінь вірогідності та наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження забезпечено використанням значного обсягу літературних джерел – 814 найменувань, узагальнених практичних матеріалів й відповідних наукових методів. Це дозволило дисертантці сформулювати низку важливих наукових положень, пропозицій, висновків та рекомендацій.

Структура і зміст роботи переконливо свідчать про теоретичну зорієнтованість роботи, як підґрунтя для подальших досліджень і вирішення практичних питань, пов'язаних з удосконаленням організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства.

Отже, достовірність отриманих даних і обґрунтованість сформульованих пропозицій визначається правильно обраним методологічним підходом до проведеного дослідження, всебічним використанням емпіричного матеріалу, підтверджується результатами апробації на науково-практичних та наукових конференціях, а також публікаціями у фахових виданнях, зарубіжних наукових виданнях та виданнях, що індексуються у Scopus та Web of Science. Вказане дає підстави стверджувати, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації мають достатню міру обґрунтованості та достовірності.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження, наукових оцінок, пропозицій і рекомендацій, теоретичних узагальнень та висновків, які складають основний зміст дисертаційної роботи О.Я. Ковальчук в значній мірі зумовлюється актуальністю обраної теми та вдалим напрямом дослідження. Дійсно, рецензована наукова робота визначається тим, що у результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових концептуальних наукових положень та висновків, що характеризуються науковою новизною. З урахуванням цього,

можна стверджувати, що новизна дисертаційного дослідження проявляється як у самому підході до досліджуваних питань, так і в запропонованому розв'язанні важливих наукових проблем.

Вивчення змісту дисертації та наукових публікацій О. Ковальчук засвідчують достатній рівень компетентності здобувачки у ключових питаннях обраної теми, обґрунтованість підходів до визначеної мети, завдань, об'єкта, предмета, структури та методів дослідження. Висновки та пропозиції, представлені в дисертації, визначаються високим рівнем їх обґрунтованості та системності викладення, що свідчить про високий рівень науково-практичної підготовки здобувачки та значні здобутки у самостійному науковому пошуку.

У *першому розділі* «Теоретико-методологічні засади організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства» розкрито поняття «інформація», як основу організаційно-правового забезпечення діяльності судів, а діяльність судів - як об'єкт організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства, а також методологічні підходи, нормативне регулювання та сучасний стан організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства, організаційну структуру та принципи функціонування інформаційних систем в судочинстві. Запропоновано розглядати діяльність судів як об'єкт організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства у вигляді комплексного і багатовимірного процесу, який потребує системного підходу та включає такі аспекти: комплексне оновлення нормативно-правової бази, яка визначає функціонування судової системи; структурна реорганізація судових інституцій для підвищення їх ефективності; впровадження сучасних технологічних рішень, що забезпечують прозорість та оперативність судочинства; гармонізація процесуальних норм відповідно до європейських стандартів; формування надійної системи кібербезпеки та захисту інформаційних ресурсів; розширення механізмів доступності правосуддя для різних верств населення; та створення дієвих комунікативних каналів міжвідомчої взаємодії.

У другому розділі «Цифрова справедливість: сучасні виклики та актуальні проблеми» розглянуто ретроспективи судочинства та взаємозв'язок із процесами цифровізації, цифрову трансформацію судочинства в Україні в сучасних умовах. Особливу увагу зосереджено на питаннях цифровізації судочинства як складову державної антикорупційної стратегії, штучному інтелекту, а також особливостях електронного судочинства в умовах воєнного стану.

У третьому розділі «Механізм організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства» здійснено загально-правову характеристику інформаційних відносин у сфері організаційно-правового забезпечення судочинства, розкрито суб'єктів такого забезпечення, питання гарантії, інформаційної безпеки в діяльності судів. Сформульовано авторське розуміння поняття «інформаційні відносини». Запропоновано авторський підхід до систематизації суб'єктів організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства в Україні за чотирма основними рівнями: стратегічний, організаційно-технічний, функціональний та консультативний; комплексну систему механізмів для забезпечення гарантій цифровізації судочинства (правове забезпечення; технічний захист; організаційне забезпечення; забезпечення стійкості та безперервності).

У четвертому розділі «Удосконалення судочинства в контексті використання смарттехнологій» висвітлено питання смартсудочинства, а також проведено аналіз зарубіжного досвіду впровадження цих технологій у судовій системі. Запропоновано авторські дефініції «смарттехнології», «смартсудочинство», «цифрові права».

У п'ятому розділі «Зарубіжний досвід та пріоритетні напрями удосконалення організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства в Україні» розкрито міжнародні стандарти, зарубіжний досвід, а також питання інтеграції організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства та пріоритетні напрями його удосконалення. Дослідження досвіду Сінгапуру, Естонії, Ізраїлю щодо організаційно-правового забезпечення цифровізації

судочинства надало можливість виділити основні підходи та інноваційні рішення, які можуть бути адаптовані та імплементовані в Україні (технологічна модифікація діючих ЄСІТС та ЄРСДР; комплексна інтеграція судової системи в загальнодержавну цифрову інфраструктуру; збалансоване правове регулювання, що поєднує як загальні принципи функціонування електронного судочинства, так і спеціальні норми щодо використання цифрових підписів, захисту даних та міжвідомчої електронної взаємодії, з урахуванням європейських рекомендацій та міжнародних стандартів). Розроблено модель організаційно-правового забезпечення цифровізації та визначено її складові.

Практична і теоретична значущість результатів дисертаційного дослідження. У роботі О.Я. Ковальчук сформульовано важливі для науки інформаційного права теоретичні висновки й практичні рекомендації. Вони можуть бути використані у правотворчій і правозастосовній діяльності, а також в освітньому процесі та науково-дослідній сфері, про що свідчать відповідні акти впровадження.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи дисертацію О. Я. Ковальчук «Організаційно-правове забезпечення цифровізації судочинства в Україні», варто зазначити, що деякі її положення є дискусійними та потребують додаткової аргументації:

1. У науковій новизні авторка пропонує внести зміни до Закону України від 22.05.2003 № 851-IV «Про електронні документи та електронний документообіг», які б регламентували відповідальність за порушення у сфері електронного судочинства, акцентуючи увагу на важливості встановлення складу правопорушень щодо несанкціонованого доступу до електронних судових систем, умисного пошкодження або знищення даних в електронних системах судочинства, фальсифікації електронних судових документів, порушення конфіденційності судової інформації в електронних системах, зловживання правилами електронного користувача судових систем. Однак сьогодні, залежно від ступеня суспільної небезпеки, окремі з перелічених авторкою складів

правопорушень, уже містяться у Кодексі України про адміністративні правопорушення (стаття 212-6 «Здійснення незаконного доступу до інформації в інформаційних (автоматизованих) системах, незаконне виготовлення чи розповсюдження копій баз даних інформаційних (автоматизованих) систем», так і в Кримінальному кодексі України (статті 361-363-1, що передбачають кримінальну відповідальність у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку). У зв'язку з цим не зовсім зрозуміло, для чого авторка пропонує створити окремий спеціалізований режим відповідальності саме для електронного судочинства.

2. На сторінці 125 дисертації зазначено, що на сьогодні не проводилися ґрунтовні наукові дослідження питань застосування інформаційних систем у судочинстві. Однак, на мою думку, це твердження не відповідає дійсності, оскільки лише за останні роки були захищені дисертації, де досліджувалися питання застосування інформаційних систем у судочинстві, зокрема: С. Чванкіна «Інформаційні технології у доказуванні в цивільному процесі: теоретичні та практичні аспекти» (2021), А. Кожевнікової «Електронні технології у цивільному та виконавчому процесі в умовах сталого розвитку» (2023), Н. Ясельської «Електронне правосуддя як інструмент забезпечення доступу до суду в Україні та країнах Європейського Союзу» (2023), Н. Канюка «Адміністративно-правове забезпечення електронного судочинства в Україні (2023), О. Никон «Цифровізація (діджиталізація) системи правосуддя в Україні: теоретико-правові засади (2025), А. Колеснікова «Адміністративно-правові засади інформаційного забезпечення здійснення правосуддя в Україні» (2025).

3. У підрозділі 2.4 «Штучний інтелект в системі електронного судочинства» авторка розглядає питання регулювання використання систем штучного інтелекту та їх впровадження в судочинстві. Разом із тим, поза увагою залишено аналіз положень Закону ЄС про штучний інтелект (AI Act), який встановлює загальноєвропейські мінімальні вимоги до систем штучного

інтелекту з метою захисту фундаментальних прав людини, верховенства права, демократії та навколишнього середовища від можливих негативних наслідків впровадження таких технологій. З огляду на те, що Україна є державою-кандидатом на вступ до ЄС, а зазначений акт має значний вплив не лише в межах ЄС, але й за його межами, і може стати основою для глобальних стандартів етичної розробки та використання штучного інтелекту, включення аналізу положень цього закону суттєво підвищило б глибину і актуальність проведеного дослідження.

4. У підрозділі 3.1 «Суб'єкти організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства» авторка запропонувала власний підхід до систематизації суб'єктів організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства за чотирма основними рівнями відповідно до функцій та повноважень кожного із зазначених суб'єктів: стратегічний рівень (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Вища рада правосуддя), організаційно-технічний рівень (Державна судова адміністрація України, Міністерство цифрової трансформації України, ДП «Інформаційні судові системи»), функціональний рівень (Верховний Суд, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Національна школа суддів України) та консультативний рівень (Рада суддів України, Громадська рада доброчесності, Дорадча група експертів). Водночас, на мою думку, у цій системі залишено поза увагою низку інших важливих суб'єктів, які відіграють істотну роль в організаційно-правовому забезпеченні цифровізації судочинства. Зокрема, сама ж авторка у підрозділі 3.3, розглядаючи гарантії цифровізації судочинства, підкреслює важливість діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, яка забезпечує захист інформаційних систем судочинства від кіберзагроз. Окрім цього, варто було б звернути увагу на роль Міністерства юстиції України, яке бере участь у формуванні державної політики у сфері електронного урядування та електронної юстиції.

5. На мою думку, доречним було б об'єднати підрозділи 5.3 «Інтеграція організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства ЄС із судовою системою України» та 5.4 «Пріоритетні напрями удосконалення організаційно-правового забезпечення цифровізації судочинства в Україні». Це об'єднання виглядало б логічним з огляду на зміст підрозділу 5.4, в якому авторка фактично узагальнює свої пропозиції, вже висвітлені у попередніх розділах дослідження, частково дублюючи зроблені висновки.

6. У висновках (пункт 10) авторка слушно висловила пропозицію щодо необхідності розробки етичного кодексу застосування штучного інтелекту в судовій системі. Ідея є актуальною та перспективною, оскільки впровадження технологій штучного інтелекту в правосуддя має супроводжуватися чіткими етичними орієнтирами для запобігання можливим ризикам і порушенням прав людини. Водночас робота суттєво виграла б, якби авторка окреслила основні засади та принципи такого кодексу або надала хоча б орієнтовний проєкт його структури та змісту. Це дозволило б краще зрозуміти її бачення ключових етичних вимог до використання штучного інтелекту у судовій системі та надало б запропонованій ініціативі більшої практичної цінності.

Поряд з цим, наведені зауваження мають переважно дискусійний характер та не впливають на позитивну оцінку О. Я. Ковальчук наукової роботи, а здійснений дисертанткою творчий доробок заслуговує на повагу і безумовну підтримку.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота Ковальчук Ольги Ярославівни «Організаційно-правове забезпечення цифровізації судочинства в Україні» є завершеною, самостійно підготовленою науковою працею. Актуальність обраної тематики дослідження, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна та повнота викладеного в наукових працях повністю відповідають вимогам, що ставляться до докторської дисертації.

Отже, дисертація відповідає вимогам, закріпленим у Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197 (зі змінами), а її авторка – Ковальчук Ольга Ярославівна на основі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07. – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Офіційний опонент:

**професор кафедри конституційного права та
галузевих дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Національного університету водного господарства та
природокористування
доктор юридичних наук, професор**

 Є.В. Дуліба

ОР. 2-16